

Анастасія М. Єрмошенко
**МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ
СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ**

У статті наведено вдосконалений методичний підхід до аналізу стресостійкості страхових компаній, який враховує особливості цього аналізу, на основі сукупності показників фінансової стійкості та платоспроможності.

Ключові слова: фінансовий стан; платоспроможність; стресостійкість; страхова компанія.

Табл. 6. Літ. 13.

Анастасія Н. Ермошенко
**МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К АНАЛИЗУ
СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ**

В статье представлен улучшенный методический подход к проведению анализа стрессоустойчивости страховых компаний, учитывающий особенности такого анализа на основе совокупности показателей финансовой устойчивости и платежеспособности.

Ключевые слова: финансовое положение; платежеспособность; стрессоустойчивость; страховая компания.

Anastasiya M. Yermoshenko¹
**METHODOLOGICAL APPROACH TO STRESS RESILIENCE
ANALYSIS OF INSURANCE COMPANIES**

The article presents the improved methodological approach to stress resilience analysis of insurance companies on the basis of the set of indicators of financial stability and solvency.

Keywords: financial condition; solvency; stress resilience; insurance company.

Постановка проблеми. У фінансовому менеджменті страхових організацій існує чимало оперативних методів забезпечення достатнього рівня стресостійкості. Система цих методів в практиці фінансів страховика базується на управлінні основними чинниками, які і визначають стійкість страхової компанії та одночасно можуть виступати критеріями для проведення кількісного та якісного аналізу:

- розмір власних коштів;
- виважена тарифна політика;
- збалансований страховий портфель;
- величина страхових резервів, адекватна сумі взятих страховиком на себе зобов'язань;
- перестраховання;
- розміщення страхових резервів.

Відповідно до вищерозглянутих методів вбачається за потрібне використовувати основні індикатори оцінки стресостійкості страхових компаній, які включають в себе такі групи показників:

1) показники динаміки та структури (наприклад, темпи надходження страхових премій, темпи росту страхових виплат, питома вага страхових виплат в загальному їх обсязі з достроково розірваних договорів страхування, показники динаміки та структури активу та пасиву балансу);

¹ Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine.

- 2) показники ліквідності (наприклад, показник комплексної ліквідності);
- 3) показники оцінки зобов'язань (показник залежності від дебіторської або кредиторської заборгованості, рівень дебіторської заборгованості з виплати страхових внесків, відношення величини технічних резервів до нетто-премії, дефіцит/надлишок технічних резервів);
- 4) показники залежності від перестраховиків (участь перестраховиків в страховій премії, участь перестраховиків у страхових резервах);
- 5) показники платоспроможності (співвідношення фактичного розміру нетто-активів до нормативного їх розміру, показник поточної платоспроможності);
- 6) показники оцінки власних коштів (рівень покриття зобов'язань власними коштами, рівень покриття власними коштами страхових резервів);
- 7) показники ділової активності (оберненість активів, оберненість власного капіталу);
- 8) показники рентабельності (рентабельність власного капіталу, рентабельність страхової діяльності);
- 9) показники рівня витрат та затрат (загальний показник рівня виплат, комбінований показник рівня витрат);
- 10) показники аналізу інвестиційної діяльності (частка інвестиційних активів в загальному обсязі активів, показник дохідності інвестиційних активів та коштів на рахунках).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансової стійкості, платоспроможності та стресостійкості страхових компаній у сучасних умовах та підходи до їх аналізу знайшли широке розповсюдження у роботах Н.М. Внукової [2], Л. Временко [3], О.В. Гаманкової [4], О.І. Іноземцевої [6], Н.Н. Нікуліної [7; 8], О.О. Шевчука [11], Л.В. Шірінян [12; 13] та інших науковців і практиків. Однак на сьогодні не прослідковується системного підходу у напрямку подальшого дослідження цих питань.

Метою дослідження є представлення рекомендацій щодо особливостей проведення аналізу стресостійкості страхових компаній, виходячи з базових показників фінансової стійкості і платоспроможності.

Основні результати дослідження. Варто зазначити, що сфері страхування притаманна багаточисельність суб'єктів, які можуть по-різному оцінювати фінансовий стан та стресостійкість страхової компанії:

1. *Суспільство і держава*, для яких оцінка фінансового стану може мати різний формат виміру. На макроекономічному рівні фінансовий стан можна оцінити за участю страховиків при формуванні системи соціального захисту, в швидкій ліквідації масових збитків, рівнем інвестицій страхових резервів в економіку країни. З іншого боку, кожна страхова компанія є об'єктом державного нагляду і контролю, головною метою якого є забезпечення достатнього рівня платоспроможності, тобто встановленого державою розміру нетто-активів, які виступають гарантією виконання страхових зобов'язань.

2. *Акціонери*, які пов'язують фінансовий стан страхової компанії, насамперед, із стабільним отриманням прибутку на вкладений капітал. При чому інвестор надасть перевагу середньому рівню прибутку, в порівнянні із загальними макроекономічними показниками, хоча і в довгостроковій перспективі.

3. *Страховальники (фізичні та юридичні особи)*, для яких фінансовий стан буде оцінюватись з точки зору повноти та своєчасності виплати страхового відшкодування за мінімальної страхової премії, а також можливості виконувати прийняті на себе зобов'язання протягом тривалого періоду (наприклад, при страхуванні відповідальності).

4. *Працівники страхової компанії*, для яких фінансовий стан пов'язаний, насамперед, зі стабільністю та рівнем отримання заробітної плати, можливостями професійного зростання.

Така багаточисельність підходів до оцінювання фінансового стану та стресостійкості, дозволяє зробити висновок, що для визначення його рівня необхідно використовувати систему показників.

У подальшому використовуватиметься система показників з точки зору наглядових органів (представляють інтереси держави та суспільства), акціонерів та страховальників та інших зацікавлених осіб, які виступають основними рушійними силами якісних та кількісних змін у діяльності страхової компанії. Держава зацікавлена, перш за все, у зростанні капіталізації компанії з метою забезпечення відповідного рівня маржі платоспроможності, страховальники – у своєчасному отриманні страхового відшкодування (рахунок характеризують показники платоспроможності та фінансової стійкості), а акціонери – в збільшенні ринкової вартості страхової компанії (показники ефективності діяльності) [5]. Тобто оцінка фінансового стану страхових компаній має бути побудована на показниках фінансової стійкості та платоспроможності.

До системи показників стресостійкості страхової компанії пред'являються такі вимоги. Вони:

- мають базуватись на чинній бухгалтерській та статистичній звітності;
- не повинні дублюватись;
- мають охоплювати всі важливі напрями аналізу рівня фінансового стану;
- повинні містити оптимальну кількість показників, тобто розмір системи не має виходити за ліміти можливості її оцінювання.

Основними джерелами інформації для проведення аналізу системи показників є дані бухгалтерського обліку й звітності: Форма 1 (Баланс), Форма 2 (Звіт про фінансові результати), Звіт про доходи та витрати страхової компанії (додаток 2 до Порядку складання звітних даних страховиків).

Граничні та/або оптимальні значення наведено для тих показників, до яких їх доцільно застосовувати враховуючи специфіку страхових операцій. Диверсифікація видів страхування у страховому портфелі може призводити до викривлення результатів аналізу. Встановлення граничних/оптимальних значень у такому випадку здійснюється експертним методом, враховуючи специфіку страхової діяльності окремої страхової компанії.

Найбільш узагальненими показниками під час проведення аналізу стресостійкості страхової компанії є показники ліквідності, що відображають здатність до виконання поточних зобов'язань. За допомогою даної групи показників визначається достатність та можливість покриття наявними активами прийнятих страхових й інших зобов'язань.

Показники ліквідності можуть розраховуватись із врахуванням страхових премій з ризиків, переданих у перестраховання, шляхом віднімання їх частки від обсягу страхових резервів в знаменнику (табл. 1).

Таблиця 1. Показники ліквідності страхових компаній*

ПОКАЗНИК	АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ	ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОКАЗНИКА
1.1. ПОКАЗНИКИ ЛІКВІДНОСТІ		Відображають достатність та можливість покриття зобов'язань страхової компанії за рахунок коштів, які знаходяться в розпорядженні страхової компанії
1.1.1. Показник швидкої ліквідності	Грошові кошти + Короткострокові цінні папери (КЦП) / Резерв незароблених премій (РНП) + Резерв збитків	Відображає достатність найбільш ліквідних активів для покриття термінових страхових зобов'язань
1.1.2. Показник критичної ліквідності	Короткострокова дебіторська заборгованість (КДЗ) + Грошові кошти + КЦП / Технічні резерви + Кредиторська заборгованість (КЗ) + Короткострокові кредити і займи	Характеризує достатність найбільш ліквідних активів з урахуванням більш ризикованого виду активів з точки зору його поверненості – дебіторської заборгованості для покриття термінових страхових зобов'язань
1.1.3. Показник комплексної ліквідності	Інвестиційні активи – Вкладення в статутні фонди ін. підприємств + КДЗ + Грошові кошти / Страхові резерви + Кредиторська заборгованість та займи	Показує достатність активів для покриття суми зобов'язань, виражених у вигляді страхових резервів та інших зобов'язань (кредиторська заборгованість та займи). Можливо розраховувати вищезгадані показники з врахуванням частки страхових премій з ризиків, переданих у перестраховання

* складено на основі власних досліджень та [2–4; 6–12].

Необхідність в обчисленні даної групи показників виникає, насамперед, в разі потреби виконання перестраховальником страхових зобов'язань, для чого він повинен мати відповідний запас ліквідності.

Відповідність зобов'язань страхової компанії й коштів на їх покриття залежить від загальної структури всіх наявних у розпорядженні страхової компанії ресурсів, структури її зобов'язань і власного капіталу. Тому наступним етапом аналізу показників фінансової стійкості та платоспроможності страхової компанії є розгляд динаміки й структури коштів та джерел їх надходження. Таким чином визначається, які види коштів страхової компанії вплинули на здатність компанії своєчасно виконувати свої зобов'язання.

З точки зору фінансового стану, аналіз даної групи показників проводиться за допомогою обчислення темпів росту таких видів активів: основні засоби та нематеріальні активи, оборотні та інвестиційні активи.

Особливу увагу варто приділити динаміці темпів росту та абсолютних значень дебіторської заборгованості через те, що вона в більшості випадків має досить високі ризики неповернення коштів. Несприятливим також можна вважати зменшення абсолютного розміру інвестиційних активів.

Основні засоби та нематеріальні активи є низьколіквідними для страхової компанії і саме тому зростання їх обсягу свідчить про зниження можливостей страхової компанії для покриття страхових зобов'язань.

Далі досліджуються показники динаміки та структури джерел коштів страхової компанії (власний капітал та зобов'язання), для розрахунку яких використовуються дані пасиву балансу.

У структурі джерел коштів можна виділити такі їх види: власний капітал (в т.ч. непокриті збитки), страхові зобов'язання (страхові резерви, частка перестраховиків у страхових резервах, кредиторська заборгованість із страхування та перестраховування), інші зобов'язання (коротко- та довгострокові кредити, інша кредиторська заборгованість).

При проведенні аналізу даної групи показників особливу увагу варто приділити динаміці питомої ваги та абсолютного значення власного капіталу страхової компанії. Позитивно можна охарактеризувати зростання обсягів власного капіталу, але його надлишковий розмір за питомої ваги більш ніж 30–40% в загальній сумі пасивів може свідчити про зниження ділової активності страхової компанії.

Негативною тенденцією можна вважати зростання непокритих збитків через те, що вони не можуть бути використані для покриття заборгованості.

Що ж стосується страхових зобов'язань компанії, то вони мають складати понад 70% від загального обсягу джерел коштів страхової компанії.

Показники, які дозволяють здійснити більш детальний аналіз таких видів активів страхової компанії як дебіторська (ДЗ) (у т.ч. по сплаті страхових внесків) та кредиторська заборгованість (КЗ), можна представити у вигляді табл. 2.

Таблиця 2. Показники аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей страхових компаній*

ПОКАЗНИК	АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ	ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОКАЗНИКА
1.2. ПОКАЗНИКИ АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ		Характеризують питому вагу різних видів КЗ та ДЗ в загальному обсязі коштів та їх джерел
1.2.1. Показник залежності від ДЗ	ДЗ (Коротко-/довгострокова) / Актив балансу	Може розраховуватись як для коротко-, так і для довгострокової ДЗ. Граничне значення – 40%
1.2.2. Показник залежності від КЗ	КЗ (Коротко-/довгострокова) / Пасив балансу	Може розраховуватись як для коротко-, так і для довгострокової КЗ. Граничне значення – 40%
1.2.3. Рівень ДЗ з виплати страхових внесків	ДЗ із страхування за період / сума страхових премій за період	Показує залежність ліквідності компанії від виконання зобов'язань з виплати страхових внесків. Граничне значення – 40%

* складено на основі власних досліджень та [2–4; 6–12].

Наступною групою показників в ході аналізу фінансової стійкості та платоспроможності є показники залежності від перестраховиків (табл. 3). Варто відзначити, що показник участі перестраховиків у збитках, які відбулися (1.3.2), слугує для оцінювання ефективності перестраховального захисту шля-

хом його співставлення з показником участі перестраховиків у страховій премії (1.3.1) (оптимальне значення – 5–50% від страхової премії).

Таблиця 3. Показники залежності страхової компанії від перестраховиків*

ПОКАЗНИК	АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ	ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОКАЗНИКА
1.3. ПОКАЗНИКИ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПЕРЕСТРАХОВИКІВ		Характеризують залежність фінансового стану та результатів діяльності страхової компанії від надійності перестраховиків
1.3.1. Участь перестраховиків у страховій премії	Страхова премія з ризиків, переданих у перестраховування / Сума страхових премій за період	Відображає участь перестраховиків у страховій діяльності. Оптимальне значення 5–50%
1.3.2. Участь перестраховиків у збитках, що відбулися	Частка перестраховиків у страхових виплатах / Сума страхових виплат за період	Слугує для оцінювання ефективності перестраховального захисту шляхом співставлення з показником 1.3.1
1.3.3. Показник участі перестраховиків у страхових резервах	Частка перестраховиків в страхових резервах / Сума страхових резервів	Відображає залежність компанії до виконання прийнятих зобов'язань від надійності перестраховиків

* складено на основі власних досліджень та [2–4; 6–12].

Значне перевищення показника 1.3.1 над 1.3.2 може свідчити про неефективність перестраховального захисту, причиною якої є передання в перестраховування менш ризикованих об'єктів в порівнянні з тими, що знаходяться на власному утриманні страхової компанії, або ж неправильно обрана схема перестраховування тощо.

У ході аналізу джерел коштів страхової компанії наступним є етап, пов'язаний з оцінкою відповідності страхових зобов'язань реальним зобов'язанням компанії (табл. 4).

Таблиця 4. Показники оцінювання страхових зобов'язань*

ПОКАЗНИК	АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ	ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОКАЗНИКА
1.4. ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ СТРАХОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ		Служать для аналізу достовірності відображення страхових зобов'язань
1.4.1. Показник співвідношення страхових резервів та нетто-премії	Середня величина технічних резервів / Сума страхових премій – Страхова премія з ризиків, переданих у перестраховування	Відображає достатність величини технічних резервів величині коштів у вигляді страхових премій, що знаходяться на власному утриманні компанії (оптимальне значення > 50%)
1.4.2. Дефіцит (надлишок) страхових резервів	Обсяг необхідних резервів (Страхові резерви за попередній рік x Зароблена страхова премія поточного року / ЗСП за попередній рік) – Фактична сума сформованих резервів	Відображає дефіцит або надлишок технічних резервів, сформованих в поточному році, в порівнянні з попереднім періодом діяльності

* складено на основі власних досліджень та [2–4; 6–12].

Додатковим показником оцінювання страхових зобов'язань страхової компанії є показник руху резерву збитків, який визначається за допомогою порівняння суми залишку резерву заявлених, але не врегульованих збитків з аналогічним показником попереднього періоду. Дефіцит резерву збитків свідчить про його достатність для покриття поточних зобов'язань страхової компанії з виплати страхового відшкодування. При чому позитивне значення даного показника вказує на недостатність резерву заявлених, але не виплачених збитків, сформованого в попередньому періоді.

Група показників платоспроможності страхової компанії (табл. 5) представлена, насамперед, нормативними показниками, які регламентуються страховим законодавством, а також показником поточної платоспроможності.

Таблиця 5. Показники платоспроможності страхової компанії*

ПОКАЗНИК	АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ	ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОКАЗНИКА
1.5. ПОКАЗНИКИ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ		Служать для оцінки достовірності відображення страхових зобов'язань
1.5.1. Фактичний (нетто-активи) та нормативний запас платоспроможності (більша з величин)	загальна сума активів – сума нематеріальних активів – загальна сума зобов'язань 1. [сума надходжень страхових премій за попередні 12 місяців – (сума страхових премій, належних перестраховикам x відповідний показник) x 0,18. 2. [сума здійснених виплат протягом попередніх 12 місяців – (сума виплат, компенсованих перестраховиками x відповідний показник) x 0,26	Згідно із Законом України «Про страхування» [1], на будь-яку дату фактичний запас платоспроможності страхової компанії повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності
1.5.2. Показник поточної платоспроможності (за вирахуванням частки перестраховиків)	Сума страхових премій (за вирахуванням страхових премій з ризиків, переданих у перестраховання) / Сума страхових виплат + Операційні витрати	Характеризує достатність коштів у вигляді надходження страхових премій для покриття поточних витрат на здійснення страхових виплат та оплати поточних витрат на ведення справи (оптимальне значення > 100%)

* складено на основі власних досліджень та [1–4; 6–12].

Додатково може розраховуватись показник відношення нетто-активів до статутного капіталу, при чому розмір останнього не повинен перевищувати розмір нетто-активів.

Останньою групою показників фінансової стійкості та платоспроможності виступають показники оцінювання власних коштів страхової компанії (табл. 6).

Таблиця 6. Показники оцінювання власних коштів страхової компанії*

ПОКАЗНИК	АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ	ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОКАЗНИКА
1.6. ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ВЛАСНИХ КОШТІВ		Доповнюють групу показників платоспроможності в частині оцінки власних коштів компанії
1.6.1. Рівень покриття зобов'язань власними коштами	Сума власних коштів / Сума зобов'язань (за вирахуванням страхових премій з ризиків, переданих у перестраховання)	Відображає можливість покриття власними коштами загальних зобов'язань компанії (страхових та нестрахових)
1.6.2. Рівень покриття власними коштами страхових резервів	Власні кошти / Страхові резерви (за вирахуванням страхових премій з ризиків, переданих у перестраховання)	Відображає ступінь покриття власними коштами страхових зобов'язань за можливого неадекватного формування технічних резервів (оптимальне значення > 30%)

* складено на основі власних досліджень та [2–4; 6–12].

Під час аналізу показників даної групи варто мати на увазі, що існує пряма залежність фінансового стану страхової компанії від ефективності її діяльності, оскільки одним з основних чинників зміни обсягів власних коштів є наявність нерозподіленого прибутку або непокритого збитку.

Висновки. Розглянуті методичні рекомендації аналізу стресостійкості страхових компаній відрізняються простотою застосування, доступністю основних вихідних даних в офіційній фінансовій звітності страховиків, швидкістю процесу отримання результатів для своєчасного прийняття управлінських рішень.

При розробці методичного підходу було встановлено, що рівень маржі платоспроможності, регламентований до розрахунку законодавством, не завжди допомагає виявити проблеми в цій сфері; саме тому запропоновано показник поточної платоспроможності, що більш точно відображає здатність страховика до виконання зобов'язань.

1. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 №85/96-ВР із змінами та доповненнями // zakon.rada.gov.ua.

Pro strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 07.03.1996 №85/96-VR iz zminamy ta dopovnenniamy // zakon.rada.gov.ua.

2. Внукова Н.М., Прутула Н.І. Методичні підходи до оцінки фінансової надійності страховиків // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.— Серія: Економіка.— 2009.— Вип. 113/114. — С. 4–7.

Vnukova N.M., Prutula N.I. Metodichni pidkhody do otsinky finansovoi nadiynosti strakhovykiv // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka.— Seria: Ekonomika.— 2009.— Vyp. 113/114. — S. 4–7.

3. Временко Л., Корват О. Підходи до оцінки фінансової стійкості страхових компаній в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.— Серія: Економіка.— 2008.— Вип. 105. — С. 14–17.

Vremenko L., Korvat O. Pidkhody do otsinky finansovoi stiiykosti strakhovykh kompanii v Ukraini // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka.— Seria: Ekonomika.— 2008.— Vyp. 105. — S. 14–17.

4. Гаманкова О.В. Рейтингова оцінка страхових компаній за ступенем їх фінансової стійкості // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.— Серія: Економіка.— 2002.— Вип. 60/61. — С. 119–120.

Hamankova O.V. Reitynhova otsinka strakhovykh kompanii za stupenem yikh finansovoi stiiikosti // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka.– Seria: Ekonomika.– 2002.– Vyp. 60/61. – S. 119–120.

5. *Срмошенко А.М.* Механізм забезпечення фінансової безпеки страхових організацій: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2006. – 19 с.

Iermoshenko A.M. Mekhanizm zabezpechennia finansovoi bezpeky strakhovykh orhanizatsii: Avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.06.01 / Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. – K., 2006. – 19 s.

6. *Иноземцева Е.И.* Программа и материалы к изучению учебной дисциплины «Финансовый анализ деятельности страховой организации». – М.: Финансовая академия при правительстве Российской Федерации, 2000. – 32 с.

Inozemtseva E.I. Programma i materialy k izucheniiu uchebnoi distsipliny «Finansovy analiz deiatelnosti strakhovoi organizatsii». – M.: Finansovaia akademiia pri pravitelstve Rossiiskoi Federatsii, 2000. – 32 s.

7. *Никulina Н.Н.* Финансовый менеджмент страховой организации. – М.: Юнити-Дана, 2008. – 242 с.

Nikulina N.N. Finansovy menedzhment strakhovoi organizatsii. – M.: Iuniti-Dana, 2008. – 242 s.

8. *Никulina Н.Н., Передня С.С.* Финансовый анализ в страховой организации. – Нижний Новгород: ННГУ, 2011. – 152 с.

Nikulina N.N., Perednia S.S. Finansovy analiz v strakhovoi organizatsii. – Nizhnii Novgorod: NNGU, 2011. – 152 s.

9. *Пискулов Д.* Сектор финансовых услуг России после вступления в ВТО // Международная экономика: Научно-практ. журнал Российской акад. социальных наук (Москва).– 2012.– №9: Россия – ВТО. – С. 28–41.

Piskulov D. Sektor finansovykh uslug Rossii posle vstupleniia v VTO // Mezhdunarodnaia ekonomika: Nauchno-prakt. zhurnal Rossiiskoi akad. sotcialnykh nauk (Moskva).– 2012.– №9: Rossiia – VTO. – S. 28–41.

10. *Стретович О.М.* Прогнозування тенденцій світового ринку страхування в умовах фінансової нестабільності // Наукові праці студентів економічного факультету / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Екон. ф-т, Наук. т-во студентів та аспірантів; Редкол.: Базилевич В.Д. (голова) та ін. – К., 2013. – С. 176–183.

Stretovykh O.M. Prohnozuvannia tendentsii svitovoho rynku strakhuvannia v umovakh finansovoi nestabilnosti // Naukovi pratsi studentiv ekonomichnoho fakultetu / Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, Ekon. f-t, Nauk. t-vo studentiv ta aspirantiv; Redkol.: Bazylevych V.D. (holova) ta in. – K., 2013. – S. 176–183.

11. *Шевчук О.О.* Оцінка фінансового стану та ефективності діяльності страхових компаній України // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наук. праць УАБС НБУ.– 2005. – Т. 13. – С. 82–87.

Shevchuk O.O. Otsinka finansovoho stanu ta efektyvnosti diialnosti strakhovykh kompanii Ukrainy // Problemy i perspektivu rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy: Zbirnyk nauk. prats UABS NBU.– 2005. – T. 13. – S. 82–87.

12. *Шірінян Л., Глущенко А.* Комплексна оцінка фінансової стійкості страхових компаній // Економіка України.– 2005.– №9. – С. 31–38.

Shirinian L., Hlushchenko A. Kompleksna otsinka finansovoi stiiikosti strakhovykh kompanii // Ekonomika Ukrainy.– 2005.– №9. – S. 31–38.

13. *Шірінян Л.В.* Комплексна оцінка конкурентного середовища на ринку страхових послуг України: ринок фінансових послуг // Фінанси України.– 2011.– №7. – С. 73–84.

Shirinian L.V. Kompleksna otsinka konkurentnoho sere dovishcha na rynku strakhovykh posluh Ukrainy: rynok finansovykh posluh // Finansy Ukrainy.– 2011.– №7. – S. 73–84.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2016.